

Επιστημονική Ταπεινοφροσύνη

του Χαράλαμπου Τσέκερη*

Ο συγγραφέας τάσσεται υπέρ της αρχής της επιστημονικής ταπεινοφροσύνης σύμφωνα με την οποία μια από τις βασικές αρετές των κοινωνικών αναλυτών πρέπει να είναι η μετριοφροσύνη, η ανοχή και ο απόλυτος σεβασμός των εναλλακτικών προσεγγίσεων και θεωριών. Με τον τρόπο αυτό αναγνωρίζεται ευθέως ότι «η νέα αλήθεια είναι αδύναμη και πρέπει να είναι υπερήφανη για την αδυναμία της» και καλλιεργείται ο ουσιαστικός σεβασμός σε άλλου είδους κριτικές και επιχειρήματα.

Στο δημόσιο διάλογο, τα τελευταία χρόνια, γίνεται συχνά λόγος υπέρ ενός νέου κλίματος σεμνότητας, εκ μέρους των κρατικών λειτουργών, υπέρ της αύξησης της δημοκρατικής συμμετοχής και αντιπροσώπευσης των καθημερινών πολιτών. Σε αυτά τα συμφραζόμενα, κρίνω σκόπιμη την ανάδειξη ορισμένων στοιχείων «μεταγραφής» του παραπάνω κλίματος στο πεδίο της σύγχρονης (κοινωνικής) επιστήμης. Με άλλα λόγια, επιχειρηματολογώ υπέρ μιας νέας επιστημονικής ηθικοπρακτικής (ethics) και αισθητικής, σύμφωνα με την οποία μια από τις βασικές αρετές των κοινωνικών αναλυτών πρέπει να είναι η μετριοφροσύνη και η ταπεινότητα, με ειδικότερο στόχο τόσο την ανοχή, όσο και τον απόλυτο σεβασμό των εναλλακτικών προσεγγίσεων και θεωριών. Τούτο σημαίνει, για να αναφερθώ στον

* Δρ. Κοινωνιολογίας του
Παντείου Πανεπιστημίου

Η κοινωνική
επιστήμη που
εμφανίζεται σε μια
περίοδο μεγάλων
πνευματικών,
πολιτικών και
θρησκευτικών
αναταραχών,
λειτουργεί σαν
μια πανίσχυρη
πολεμική μηχανή,
ικανή να παράγει
συστηματικά λογικές
αποδείξεις και
στοιχεία

Αμερικανό κοινωνιολόγο Randall Collins (2002: 70), «λιγότερος εγωισμός, ατομικός και συλλογικός, και περισσότερη γνώση για το πώς συγκροτούμε ο ένας τον άλλον».

Παραδοσιακά, η κοινωνική επιστήμη, η οποία εμφανίζεται σε μια περίοδο μεγάλων πνευματικών, πολιτικών και θρησκευτικών αναταραχών, μοιάζει να λειτουργεί σαν μια πανίσχυρη και αναντικατάστατη πολεμική μηχανή, ικανή να παράγει συστηματικά λογικές, αγκυροβολημένες στην πραγματικότητα, ατράνταχτες αποδείξεις και αδιάσειστα στοιχεία. Οι διαφωνούντες με αυτή είναι προφανώς θύματα άγνοιας ή προκατάληψης. Κατά τη συμβατική ή «παραδοσιακή» αντίληψη της διανοητικής παραγωγής, η επιστημονική αλήθεια είναι καθολικά έγκυρη και εφαρμόσιμη, και διαθέτει έναν ακλόνητα γραμμικό, προοδευτικό, και δεσμευτικό ή υποχρεωτικό χαρακτήρα (βλ. σχετικά Woolgar 1988). Κανείς δεν δύναται να αποδράσει από αυτή την «υποχρεωτικότητα» διότι, για να επικαλεστούμε τον αφορισμό του Άγγλου συγγραφέα W. Godwin, αποτελεί εγγενή ιδιότητα της Αλήθειας η οικουμενική της διάδοση και η πρόσληψή της από ένα παγκόσμιο ακροατήριο. Τούτο συνεπάγεται την «επιβολή» ολοποιών εννοιολογικών πλαισίων, που συσχετίζονται στενά με την αναζήτηση «θεμελίων», πλήρως επεξεργασμένων ταξινομητικών καταλόγων, «γεωγραφικών χαρτών» ή «καθρεπτών» της κοινωνικής οργάνωσης και εξέλιξης, στη βάση των οποίων μπορούμε, σύμφωνα με τον Auguste Comte, να συνδέσουμε τη γνώση με την πρόβλεψη, την πρόβλεψη με τη δράση (βλ. Comte 1974).

Ωστόσο, στο σύγχρονο ακαδημαϊκό περιβάλλον, όπου η συντριπτική πλειοψηφία των «επαγγελματιών του Λόγου» αναγνωρίζει πια την περατότητα της ανθρώπινης γνώσης (βλ., π.χ., Maturana/Varela 1992) και την αναπόδραστη «πολλαπλότητα των δυνατών θεωρητικών πλαισίων, μεθόδων και αξιολογικών συμπερασμάτων που περιβάλλει κάθε ερευνητικό πρόταγμα» (Outhwaite 1999: 10), διανοίγεται ο

απαραίτητος «χώρος δυνατότητας» (Heidegger) για μια απλή διαπίστωση: Οι νεωτεριστικές «απόλυτες βεβαιότητες» αντικαθίστανται πλέον από τη λογική της μη-τελειότητας και την ηθικοπρακτική/αισθητική της επιστημονικής σεμνότητας. Η φρόνιμη γνώση είναι προτιμότερη από την απόλυτη γνώση (Wideman 1995). Σύμφωνα με τον Ολλανδό κοινωνιολόγο Dick Pels (2001: 5), «η νέα αλήθεια είναι αδύναμη και πρέπει να είναι υπερήφανη για την αδυναμία της».

Σ' αυτή λοιπόν τη μετριοπαθή προοπτική, ο κοινωνικός επιστήμονας είναι υπερήφανος για τα ευάλωτα επιχειρήματά του, για «τη ριζική απουσία εξαναγκασμού και υποχρεωτικότητας» (Pels 2001: 5), και απευθύνεται σε ένα κοινό «υποψιασμένο για κάποια ερωτήματα που εγείρει ο κόσμος των πραγμάτων» (παρά μάλλον σε «όλο το αναγνωστικό κοινό»), δηλ. σε αναγνώστες που λίγο-πολύ κινούνται προς την ίδια ερευνητική κατεύθυνση και κυριεύονται από παρόμοιες «ερωτηματικές διαθέσεις» (Τσιβάκου 1997: 12). Ακόμα, επιβεβαιώνοντας ανοιχτά την παρουσία του παρατηρητή στο παρατηρούμενο αντικείμενο και την ουσιωδώς διαμφισβητούμενη «φύση» όλων των επιστημονικών προτάσεων, δεν διστάζει ν' αναζητήσει ο ίδιος τη συνδρομή ανθρώπων «που πριν απ' αυτόν δοκίμασαν ν' απαντήσουν σε σχετικά απορήματα, ανοίγοντας γόνιμο διάλογο μαζί τους» (Τσιβάκου 1997: 11). Μέσα σε μια τέτοια «συμμετοχική» διαδικασία, η οποία αποτελεί ταυτόχρονα «μια μάχη για προσωπική ταυτότητα, όσο και για επικοινωνήσιμη σαφήνεια» (Pels 1998: ix), προσπαθεί να καταστήσει διαυγέστερη όχι μόνο τη σκέψη των άλλων, αλλά και τη δική του σκέψη, «να κατακτήσει διανοητικά το θέμα που έχει ήδη επιλέξει» (Τσιβάκου 1997: 11). Εφαρμόζοντας ό,τι ο Umberto Eco ονομάζει «επιστημονική ταπεινοφροσύνη», συνδέουμε την επιστήμη με το «Εμείς», παρά με το «Εγώ» (Bernard 1957), και ανοιγόμαστε σε οποιονδήποτε μπορεί να μας διδάξει κάτι: «Ακόμα ... και ο πιο σκληρός αντίπαλός μας μπορεί να μας υποβάλει

Η νέα αλήθεια
είναι αδύναμη
και πρέπει να είναι
υπερήφανη για την
αδυναμία της

Ξεπερνώντας
αποφασιστικά
την ολιστική
«θέληση για
διανοητική
εξουσία»
αυξάνουμε
σημαντικά
τις πιθανότητες
κατάκτησης
μιας γνήσιας
πνευματικότητας

ιδέες» (Eco 2001: 55). Η προσοχή μας, τώρα, εστιάζεται περισσότερο στην υποκίνηση αποριών και λιγότερο στη διατύπωση οριστικών απαντήσεων.

Στα συμφραζόμενα της παραπάνω εναλλακτικής επιστημολογικής σκέψης, καλλιεργείται επιπλέον ο ουσιαστικός σεβασμός σε άλλου είδους κριτικές και επιχειρήματα, μακριά από την υπερφίαλη υπεροψία και τη «μυωπική συνείδηση» (Dandaneau) του στενόμυαλου Δυτικού λογοκεντρισμού. Πέρα από τη στρουθοκαμηλική ταύτιση της κοινωνικής επιστήμης με ένα πανίσχυρο οπλοστάσιο δυνάμεων πειθούς και επιβολής, προβληματιζόμαστε περισσότερο πάνω στις πνευματικές και υπαρξιακές ανησυχίες των άλλων, πάνω στο νόημα της σύγχρονης ζωής και τα πραγματικά προβλήματα του μετανεωτερικού ατόμου. Ξεπερνώντας αποφασιστικά την ολιστική «θέληση για διανοητική εξουσία» (Pels 1998: 13) αυξάνουμε σημαντικά τις πιθανότητες κατάκτησης μιας γνήσιας πνευματικότητας (βλ. Μουζέλης 2001: 61-85).¹

Υποσημειώσεις

1. Η πνευματικότητα αυτή, βέβαια, δεν συμβαδίζει με τη λογική μιας οριστικής, τελεσίδικης ολοποίησης, με την επιθυμία της παραγωγής μονοδιάστατων/μονοσήμαντων πλαισίων και επιστημολογικά κλειστών, «ισχυρών» κειμένων, ή με τη μετατροπή του κοινωνικού επιστήμονα σε αντικειμενικό διαιτητή ή θεϊκό παρατηρητή. Μας διευκολύνει, αντίθετα, «να επιχειρήσουμε τοπικές υπερβάσεις, να λάβουμε «τρίτες» θέσεις, και να σφρηλατήσουμε «μερικές συνδέσεις», που από κοινού σκιαγραφούν το μικρό μέτρο σύνθεσης και αντικειμενικότητας το οποίο είναι ακόμα διαθέσιμο μέσα στον χρόνιο «πόλεμο των θέσεων» που διεξάγεται στον κοινωνικό κόσμο» (Pels 1997: 91).

Βιβλιογραφία

Bernard, C. (1957) *An introduction to the study of experimental medicine*. London: Dover.
Collins, R. (2002) "On the acrimoniousness of intellectual disputes" *Common Knowledge* 8(1): 47-70.
Comte, A. (1974) *The Positive Philosophy*. New York: AMS Press.
Eco, U. (2001) «Η επιστημονική ταπεινοφροσύνη», στο Κουζέλης/Stoppler/Zander/Μπασάκος (επιμ.) *Γραφή και ανάγνωση. Για τη χρήση της γλώσσας στις επιστήμες*, Αθήνα: Νήσος.

Maturana, H./Varela, F. (επιμ. Σ. Μανουσέλης) (1992) Το Δέντρο της Γνώσης. Οι βιολογικές ρίζες της ανθρώπινης νόησης, Αθήνα: Κάτοπτρο.

Μουζέλης, Ν. (2001) Για έναν εναλλακτικό Τρίτο Δρόμο, Θεμέλιο.

Outhwaite, W. (1999) "The Myth of Modernist Method" European Journal of Social Theory 2(1): 5-25.

Pels, D. (1997) "Strange Standpoints, or: How to Define the Situation for Situated Knowledge" Telos 108: 65-91.

Pels, D. (1998) Property and Power in Social Theory. A Study in Intellectual Rivalry. London & New York: Routledge.

Pels, D. (2001) "Weak Social Theory" Theory. Newsletter of the Research Committee on Sociological Theory ISA, Fall 2001: 2-5.

Τσιβάκου, Ι. (1997) Υπό το βλέμμα του παρατηρητή, Θεμέλιο.

Widerman, S. (1995) "What do we need to Know?", στο T. Trzyna (ed.) A Sustainable World. London: Earthscan.

Woolgar, S. (1988) Science: The Very Idea, London: Tavistock.

sasahun@gmail.com

graphic design|desktop publishing
6975856404